

NIMICUL, PROBLEMĂ A GÂNDIRII UMANE

Braga Mihai, dr. conf.
Universitatea Tehnică a Moldovei

Pentru a începe interogarea problemei date se vede că ea trebuie pusă într-o formă accentuată, ca după aceea să urmărim desfășurarea interogării și consecințele ei, care ar trebui să clarifice gândirii noastre importanța problemei. Într-o asemenea modalitate ea este pusă de către reprezentanții gândirii creștine. Astfel filosoful și părintele bisericii creștine Tertulian scrie: „Noi credem, că există Dumnezeu singur, creatorul lumii, extrăgând-o din nimic prin cuvântul dumnezeiesc, născut înaintea tuturor veacurilor”. [1] Deci Tertulian, consideră că lumea a fost creată din Nimic, prin puterea ființei supreme. Așadar în viziunea lui Nimicul este fundamentul ființării în general. În expunerea lui avem doi termeni opuși ca conținut Nimicul și ființarea, dar în același timp legați între ei prin trecere de la Nimic la ființare.

Este clar, că Tertulian, ar trebui să nu se îndepărteze de cuvântul lui Dumnezeu, adică de la textul biblic, prin explicațiile sale. În Biblie faptul creației este redat în următorul mod: „La început Dumnezeu a făcut cerurile și pământul. Pământul era pustiu și gol; peste fața adâncului de ape era întunec și Duhul lui Dumnezeu se mișca pe deasupra apelor, Dumnezeu a zis: „Să fie lumină!” și a fost lumină. [2]

Fraza aceasta și cele care urmează mai departe în Biblie nu vorbesc că lumea a fost creată din Nimic de Dumnezeu. Se vorbește mai degrabă că lumea a fost creată prin porunca lui Dumnezeu. Cuvântul aici joacă rolul de putere creatoare, dar aici nu întâlnim să fie spus ceva despre materialul creației. Deci în Biblie nu este spus, că lumea a fost creată din Nimic. Înseamnă că în Biblie încă nu apare noțiunea de Nimic. Noțiunea de Nimic este gândită mai degrabă de talmăcitorii Bibliei.

Împotriva tendinței de a explica, că Nimicul poate fi material pentru crearea sau construirea a ceva pot fi înaintate următoarele argumente:

Primul argument este înțelegerea obișnuită a oamenilor, înțelegerea a ceea ce este Nimicul. Utilizând acest cuvânt în viața de toate zilele, oamenii nu văd în el nimic deosebit, pentru ei, el este un cuvânt obișnuit și nu produce pentru nimeni nici cea mai mică impresie. Nimic în sens obișnuit înseamnă lipsă, lipsește ceva destul de concret: - Ai ceva bani? – Nu, na-m nimic. – Cunoști materia la filozofie? – Nu, nu cunosc nimic. Deci, în cazul acesta nici într-un fel nu este vorba de careva materie de construcție.

Al doilea argument vine din filosofie, și el este generalizat de către marele filosof grec Aristotel. Acesta scrie în Metafizică: „Dintre toți care s-au ocupat mai întâi de filosofie, cei mai mulți au fost încredințați că principiile tuturor

lucrurilor se află în cauze materiale de unde există toate și de unde provin mai întâi și în ce sfârșit își găesc pierirea – în vreme ce substanța persistă în ciuda schimbărilor suferite – aceasta, spun ei, este elementul și totodată principiul tuturor lucrurilor. De aceea, consideră că nimic nu se naște /din nimic/ nici ni piere, de vreme ce o asemenea substanță rămâne veșnică...” [3]

Cel mai interesant este, că fraza aceasta, scrisă încă în secolul al IV-lea î.Ch. este fundamentul unei legi universale din fizică, legea conservării materiei și a energiei, însă nu am auzit la careva fizicieni măcar să pomenească despre aceea, că descoperirile de mai târziu din fizică făcute în acest domeniu au fost cumva înțelese mai înainte în filosofie. Deci, pentru filosofi, acesta este un principiu al gândirii: „Ex nihilo nihil fit” – Din nimic, nimic nu apare. Însă fizicienii au întărit această poziție prin cântărire, măsurare și atunci, s-au încredințat, că principiul este corect. Spun aceasta, pentru a exalta cumva sentimentul în susținerea filosofiei în civilizația contemporană, care este într-un fel anume umilită de către unii reprezentanți ai științelor pozitive. Mai mult ca atâta, mai departe vom vedea, că din lipsă de cunoștințe în domeniul gândirii filosofice și ignorarea puterii de cercetare a acesteia și acum cercetarea științifică este direcționată uneori pe căi destul de dubioase.

Una din problemele științei contemporane este problema apariției Universului. Ipoteza principală care este susținută de către cosmologi, fizicieni este apariția Universului în rezultatul „Marii explozii” și a evoluției lui de mai departe, în sensul expansiunii acestuia. După ultimele date ale științei evoluția Universului, procesele fizice care au avut loc după Marea explozie mai mult sau puțin sunt cunoscute, însă rămân necunoscute procesele care au avut loc în prima secundă după explozie. Tot astfel, nu este clar nici prima materie ori substanță din care apare Universul.

Secolul al XX-lea în domeniul fizicii s-a îmbogățit prin două mari descoperiri, descoperiri revoluționare. Este vorba despre teoria relativității, creată de A. Einstein, care argumentează că Universul a avut început și teoria cuantică care a pus sub îndoială principiul cauzalității. Teoria cuantică susține, că evenimentele subatomice au loc întâmplător. Aceste presupoziii au făcut pe unii cosmologi și fizicieni să facă concluzia, că posibil Universul a apărut din Nimic, fără cauză, tot ce există poate fi rezultatul unor fluctuații în vid, așa zisa „trecere cuantică” din Nimic în Ceva. Grupa de savanți care susțin ideea apariției Universului din Nimic a primit numele de „teoreticieni ai nimicului”, printre ei se află și Stephen Hawking. Alen Guth, So Yong Pi, Jim Bardin, Michel Turner. Alexandr Vilenchin ș.a.

Interesant este, că ei formulează mai întâi anumite ipoteze, după aceea urmează crearea unor teorii, cum ar fi teoria membranelor, teoria strunelor, argumentate matematic, prin crearea unor ecuații și rezolvarea lor, după aceea se caută fapte reale care ar confirma adevărul teoriilor. Filosofia anglo-americană

experimentează prin matematică și fizică existența Nimicului. Se susține ca matematica poate face trecerea de la Nimic la Ceva. În matematică Nimicul este considerat „0”, semn pe care l-au introdus indienii:

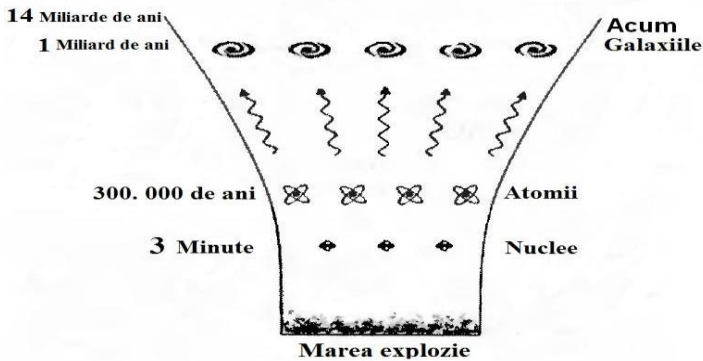
De exemplu: $0 = 1 - 1$

Zero este Nimic, dar din el apare Ceva, „1” și „-1”, adică din „0” au apărut puteri opuse, de exemplu, sarcina pozitivă și sarcina negativă, materie și antimaterie, yin și yang. Chimistul din Oxford P.W. Atkins scrie că „- 1” este același lucru ca și „1”, doar că se mișcă din viitor spre trecut. Pentru el opusele se deosebesc după direcție în timp. În lipsa timpului „- 1” și „1” se nimicesc, unindu-se în „0”. Timpul face posibil ca două opuse să se separe una de alta, ceea ce face posibil apariția timpului, iar apariția timpului înseamnă și apariția Universului. [4]

Unii matematicieni susțin că matematica poate face posibil trecerea de la Nimic la Ceva reieșind din regulile teoriei mulțimilor. Pentru aceasta se utilizează noțiunea de mulțime vidă. Vidul încă din antichitate este considerat Nimicul sau Non-ființa (în teoria atomistă a lui Democrit). O serie de matematicieni consideră mulțimea vidă inexistentă, sau contradictorie. Însă dacă ea este considerată existentă, atunci poate fi demonstrat, că Universul poate apărea dintr-o serie de mulțimi vide, pe baza teoriei mulțimilor din următoarea regulă: pentru orice mulțime poate fi construită o altă mulțime, mulțimea tuturor submulțimilor acestei mulțimi. În această a doua mulțime intră și mulțimea însăși, deoarece ea este submulțimea sa. Pe mulțimea vidă se construiește o a doua mulțime: mulțimea tuturor submulțimilor ei, care are un singur element, ea însăși și a.m.d. Atunci se primește, că dacă în Univers nu există nimic, dar există o mulțime vidă, atunci mai există o mulțime vidă care o conține pe aceasta în calitate de submulțime. Dar dacă este așa, atunci mai există o mulțime vidă care le conține pe acestea în calitate de submulțimi și a. m. d. Adică din vidul absolut apar o mulțime de esențe. Acestea nu conțin nimic, dar prezintă o serie de structuri abstracte și pot imita structura numerelor, iar aceste structuri pot imita structura Universului. Toată realitatea poate fi construită din mulțimi vide. [5]

Și în fizica contemporană problema Nimicului apare în legătură cu necesitatea explicării apariției Universului. Odată ce o mare parte din fizicieni susțin teza, că Universul nu este veșnic, că el a apărut, trebuie de clarificat un șir de întrebări: Când a apărut Universul? Cum a apărut Universul? Care ar fi materia din care a apărut Universul? Sau chiar a apărut din Nimic?

Când a apărut Universul, fizicienii au un răspuns. Universul a apărut cu 14 miliarde de ani în urmă, de atunci el este în expansiune, între timp s-a format tot ce este. Alexandr Vilenchin (directorul institutului de cosmologie a Universității Tufts din Medford, SUA) descrie Istoria Universului în felul următor:

Istoria succintă a Universului [6]

Reiese că Marea explozie a avut loc cu 14 miliarde de ani în urmă; după primele 3 minute s-au format nucleele atomilor; după 300 000 de ani s-au format atomii; după 1 miliard de ani s-au format galaxiile, și acum avem un Univers sferic, ca o minge care se vede are anumite dimensiuni, care pot fi calculate după timp și viteza luminii, de fapt este vorba despre un Univers finit, cu toate că nu ne putem imagina hotarele acestui Univers.

La întrebarea cum a apărut Universul este un răspuns: prin explozie, dar aici procesul este mult mai complicat și nu este scopul lucrării date să-l descrie. Însă câteva cuvinte totuși trebuie să spunem. Alen Ghut, unul dintre creatorii teoriei inflaționiste ale Universului, care nu neagă teoria Marii Explozii, dar se sprijină pe aceasta, presupune că la începutul Universului a fost o mică bucățică de materie antigravitațională, care are proprietate nu de atracție, ci invers de respingere, proprietatea de respingere face ca și acum Universul să fie în expansiune. Această bucățică de materie antigravitațională a fost atât de mică, că ea poate fi considerată Nimic în comparație cu Universul.

Cercetările contemporane ale lumii cuantice a făcut posibil introducerea noțiunii de vacuum fals, care de fizicieni este numit Nimicul, dar în care se petrec procese, care în mare măsură explică natura Universului. Reieșind din teoriile contemporane a particulelor elementare, vacuumul este un obiect fizic care este energetic, adică el conține o anumită cantitate de energie. Ideea, că vacuumul conține energie a fost introdusă de A. Einstein, de la început ea le-a părut stranie fizicienilor. Însă cercetările contemporane demonstrează că structura vacuumului este destul de complicată și se află în diferite stări. Aceste stări poartă denumirea de vacuumuri. Tipurile particulelor elementare, masa și interacțiunile lor sunt determinate de tipul de vacuum care stă la bază.

Fizicienii vorbesc despre trei tipuri de vacuum:

- 1) vacuumul adevărat (vacuumul în care trăim noi)- acesta este încărcat slab energetic, în el există mai multe tipuri de interacțiuni: interacțiuni slabe, interacțiuni puternice, interacțiuni electromagnetice, fiecare dintre ele joacă roluri diferite în determinarea structurii atomilor. Interacțiunile puternice nucleare leagă protonii și neutronii în nucleele atomilor; interacțiunile electromagnetice țin electronii pe orbite; interacțiunile slabe sunt responsabile de particulele numite neutrino:
- 2) vacuumul electroslab – în acesta interacțiunile slabe și electromagnetice au aceeași putere și se manifestă ca o putere comună, unită. În acest vacuum masa electronilor este egală cu „0” și nu se deosebesc de neutrino. Ei se mișcă cu viteza luminii și nu se pot ține în atomi.
- 3) Vacuumul marii uniri – în el toate tipurile de interacțiuni se unesc. Acesta este un vacuum simetric, în care neutrino, electronii și quarcurile se înlocuiesc unii pe alții, adică trec unii în alții.

Fiecare cm^3 al vacuumului electroslab conține o energie colosală, deci și o masă colosală, reieșind din formula lui Einstein $E = mc^2$, este egală aproximativ 10 milioane de trilioane de tone, egală cu masa lunii, aceasta ar fi 10^{19} tone la 1cm^3 . Însă pentru 1cm^3 al vacuumului marii uniri densitatea masei este și mai mare și este egală cu 10^{48} . Pentru comparație trebuie să spunem că masa unui m^3 de vacuum adevărat, acolo în care trăim noi, este egală doar cu masa a trei atomi de hidrogen.

Anume transformarea vacuumului fals în vacuumul adevărat, după părerea unor fizicieni contemporani a adus la formarea Universului. Vacuumul fals este instabil și el se transformă în vacuumul adevărat, ceea ce în consecință se termină cu eliminări colosale de energie și particule, care cu timpul devin ceea ce numim noi galaxii, planete, stele, și în sfârșit Univers. [7]

În consecință am putea spune, că fizicienii contemporani într-o măsură oarecare susțin ideea apariției lumii din nimic, dar problema constă în aceea că de fiecare dată, totuși, pentru a crea lumea din nimic, au nevoie de un oarecare material, fie el „o bucătică de materie antigravitațională”, fie vacuumul fals, care este atât de condensat material, că din el apare totul.

Filosofii, încă din antichitate au pus problema începutului Universului, și de fiecare dată au susținut, că pentru a crea ceva numaidecât este nevoie de materie primă sau cel puțin că la începuturi a existat Haosul și nu Nimicul. Aristotel spune, că este materie primă, fără formă și ea devine ceva, atunci când primește o formă. Același lucru îl repetă și G. Leibniz, dacă vrei puteți numi materia lipsită de formă ori materia primă Nimicul: „La aceasta eu voi completa, că prima materie, dacă ea este în repaus, este nimicul. Aceasta înseamnă aceeași, ce unii școlăști au exprimat nu atât de clar: prima materie primește ființare de la formă. Aceasta poate fi demonstrat. Ceea ce nu este perceput, este nimic. Dar în

ceea ce nu este schimbare, aceea nu este perceput. Tot astfel: dacă prima materie se mișcă uniform, adică după drepte paralele, ea se găsește în repaus, și, prin urmare, ea este nimic.” [8]

Ceea ce am analizat până acum ține de ontologia Nimicului, însă este o altă parte a acestei probleme legată de cunoaștere. Cel mai bine este evidențiată direcția dată a cercetării de către Platon prin personajul său principal Socrate. În „Apologie” la judecată Socrate le explică judecătorilor săi: „După ce l-am părăsit, cugetam așa în mintea mea: eu sunt mai înțelept decât omul acesta! Se poate prea bine că nici el, nici eu să știu mare lucru; dar deosebirea este că el își închipuie că știe, neștiind nimic, iar eu dacă nu știu nimic, nici nu-mi închipui că știu ceva.” [9]

În fragmentul dat nu se face analiza conținutului noțiunii Nimic, după cum nu se face în general în filosofia antică, dar ea face să fie scoasă în prim plan, să fie evidențiată și pusă în vedere. Analiza de mai târziu a noțiunii Nimic făcută de M. Heidegger ne dă un imbold destul de serios pentru a înțelege conținutul noțiunii Nimic. El susține, că este necesar și folositor să ne adresăm la conținutul poemului didactic a lui Parmenide în care acesta analizează căile posibile ale cunoașterii. În poem Parmenide evidențiază trei căi posibile ale cunoașterii umane:

Prima cale – calea cunoașterii ființei, aceasta este calea spre cunoașterea adevărului, este o cale de neocolit. și în poem ea este exprimată în felul următor: „ființa este”. Deci dacă ființa este, ea trebuie numai decît găsită, descoperită.

Calea a doua – calea către nimic. Calea aceasta este impracticabilă, pentru că Nimicul nu este. Ce se are în vedere, când se spune că Nimicul nu este? El nu este în calitate de ființare și deci în această calitate el nu poate fi găsit.

Calea a treia este calea către aparență. Această cale este mereu accesibilă și folosită, dar ea poate fi ocolită. Ce prezintă această cale? Este vorba despre ființări, care mereu sunt în schimbare și devenire, ele apar și dispar, ni se arată organelor senzoriale, dar tot așa de repede dispar, pentru că ele sunt ființă și non-ființă în același timp.

Din căile acestea de cunoaștere este clar, că calea spre cunoașterea ființei este prima. Dar ce este de făcut cu calea a doua, calea cunoașterii nimicului? Trebuie să clarificăm anumite momente, mai întâi de toate: ce este Ființa și apoi Nimicul? Acestea sunt legate între ele, se oglindesc una în alta. Primul lucru care trebuie de spus este acesta, că nici Ființa și nici Nimicul nu sunt ființări, adică nu le vom găsi printre ființări. Deci acestea nu sunt lucruri, obiecte. Ființa, spune Heidegger, pentru greci înseamnă „faptul de a fi”, adică situare-fermă-și-constantă într-un dublu sens:

„1. faptul de a sta-neclintit-în-sine-însuși ca ceea-ce-se-naște-în-vederea-situării-ferme (fizis)

2. ca atare însă-ferm-și-constant, adică remanent, zăbovire (ousia)”[10]

Ființa, aici este mai degrabă, o stare prin care se manifestă ființarea, de a sta neclintit în sine însuși, de a fi în stare fermă și constantă. Putem afirma, că ființa în calitate de fizis, este dominația care se deschide, în opoziție cu devenirea, ceea ce se arată ca stare fermă și constantă, ea se manifestă prin opoziție față de aparență ca apariție. [11]

Dar „faptul de a nu fi”, adică Nimicul, Non-ființa înseamnă „a ieși dintr-o stare-fermă-și-constantă ca și din ceea-ce-e-născut în sine în-vederea-situării-ferme : existasii _ „existență”, a exista pentru greci înseamnă tocmai a nu fi. „Lipsa de reflexivitate și cu care sunt folosite cuvintele „existență”și „a exista”, - scrie M. Heidegger,- pentru a desemna ființa atestă o dată mai mult înstrăinarea față de ființă și față de o interpretare a ei, care la origine era plină de forță și clar conturată”. [12] Oamenii simpli, de fapt, mai bine simt substanța noțiunii „a exista”, decât unii dintre filosofi și savanți. Ei zic în convorbirile obișnuite: „Eu exist, nu trăiesc!” Deci existență pentru ei este ceva, care demonstrează că el nu este într-o stare fermă, stabilă, înfloritoare, luminoasă. Starea această se poate identifica cu Nimicul. Pe când marele Descartes spune: „Cogito ergo sum”, deci „dacă gândesc înseamnă că exist”. Nu este clară nici într-un mod legătura acestor noțiuni. De fapt, și în timpul vieții lui Descartes au fost un șir de critici ai acestei formule a lui Descartes, și trebuie de spus, că acești critici erau printre marii gânditori ai epocii.

Dacă ne vom adresa cercetărilor lui Heidegger în domeniul conținutului noțiunii Nimic, atunci am putea spune mai întâi ce nu este Nimicul:

- a) Nimicul nu este ceva de ordinul ființării;
- b) Nimicul nu este nici un obiect;
- c) Nimicul nu survine în sine;
- d) Nu survine alături de ființare ca să se adauge cumva.

Dar ce este Nimicul:

1. ceea ce face cu puțință starea de revelare a ființării ca ființare pentru Dasein-ul uman;
2. El nu este termenul opus ființării, ci ține de esență însăși;
3. În ființa ființării revine nimicnicirea proprie Nimicului. [13]

În lucrarea sa fundamentală „Introducere în Metafizică” M. Heidegger înaintea o teză foarte intrigantă „De ce există mai curând ființarea, decât Nimicul?”, care parcă ar spune că mai degrabă există Nimicul, decât ființarea. Însă de fapt el vrea să arate că Nimicul, este o chestie umană, este ceea ce putem noi produce, atunci când ne îndepărtăm de ființă, când avem o înțelegere greșită. De aceea Nimicul apare, atunci când noi lunecăm într-o stare psihologică de deteriorare. Înțelegerea Nimicului, apare în starea de teamă,

atunci când alunecă de la noi ființarea ca totalitate. În această stare suntem noi acum, când la putere au venit oameni care înlocuiesc tot ce este trainic cu ce este bolnav. Aceasta și este starea de dominație a Nimicului. Cum spune M. Heidegger,- „Nimicul nimicnicește”. Am putea spune altfel nimicul înmulțește Nimicul, îl face să domine. Însă în același timp, Nimicul, ca stare de întuneric, luminează Ființa, o face vizibilă, înțeleasă, ceea ce trebuie de restabilit. Deci Nimicul este, dar nu ceea ce înțeleg unii, că această este materia primă, din care a apărut ființarea. Dacă este să vorbim despre fizicienii contemporani. Universul a existat întotdeauna, formele care acesta le-a luat de fiecare dată, fără doar și poate sunt diferite. Universul nu poate să apară din nimic. Nimicul este și el ființă, sunt doar puteri opuse, dar coexistă și se completează.

Bibliografia:

1. А. Б. Ранович. Первоисточники по истории раннего христианства. М. И-во политической литературы. 1990. С. 203
2. Biblia: Facerea lumii. p. 1
3. Aristotel. 1, 3, 983 b 6.) Mihail Braga și a. Fragmentarium filosofic. UTM, Chișinău, 2002, p. 29
4. Джим Холт. Почему существует наш мир? АСТ; М; 2016, с. 22
5. Джим Холт. Почему существует наш мир? АСТ; М; 2016, с. 23
- 6.http://royallib.com/read/vilenkin_aleksandr/mir_mnogih_mirov_fiziki_v_pois_kah_inih_vselennih.html#143360
- 7.http://royallib.com/read/vilenkin_aleksandr/mir_mnogih_mirov_fiziki_v_pois_kah_inih_vselennih.html#143360
8. О первой материи. Лейбниц. Сочинения в четырех томах. Т. 1. И-во Мысль, 1982 с. 115
9. Platon. Dialoguri. Editura „Agora” S.R.L., Iași, p. 92
10. M. Heidegger. Introducere în metafizică. Humanitas, București, 2011, p. 96
11. M. Heidegger. Introducere în metafizică. Humanitas, București, 2011, p. 179
12. M. Heidegger. Introducere în metafizică. Humanitas, București, 2011, p. 96
13. M. Heidegger. Introducere în metafizică. Humanitas, București, 2011, p. 44